

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2003:14

Tutkintavankeus ja matkustuskielto

Tutkintavankeustyöryhmän välimietintö

LAUSUNTOJA JA SELVITYKSIÄ 2003:14

Tutkintavankeus ja matkustuskielto

Tutkintavankeustyöryhmän välimietintö

OIKEUSMINISTERIÖ
HELSINKI 2003

ISSN 1458-7149
ISBN 952-466-104-7
Oikeusministeriö
Helsinki

KUVAILELEHTI

OIKEUSMINISTERIÖ

Julkaisun päivämäärä
10.6.2003

Tekijät (toimielimestä: toimielimen nimi, puheenjohtaja, sihteeri)		Julkaisun laji Työryhmän välimietintö	
Tutkintavankeustyöryhmä		Toimeksiantaja	
Puheenjohtaja: apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen		Oikeusministeriö	
Sihteeri: erikoistutkija Timo Aho		Toimielimen asettamispäivä	
		8.4.2003	
Julkaisun nimi Tutkintavankeustyöryhmän välimietintö			
Julkaisun osat			
Tiivistelmä			
<p>Mietinnössä selvitetään tutkintavankien määrän kasvuun liittyviä tekijöitä. Tutkintavangeilla tarkoitetaan sekä poliisin tiloissa että vankiloissa olevia tutkintavankeja. Tutkintavankien määrän kasvuun ovat lähinnä vaikuttaneet huumausainerikollisuuden kasvu, tutkinta-aikojen pidentyminen sekä poliisin rikostutkinnan uudet menetelmät.</p> <p>Lisäksi mietinnössä on selvitetty mahdollisuuksia lisätä tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten pakokeinojen, eli käytännössä matkustuskiellon, käyttöä. Työryhmän käsityksen mukaan matkustuskiellon laissa säädettyjä käyttöedellytyksiä ei ole tarpeen väljentää. Vangitsemisen laajamittainen korvaaminen matkustuskiellolla ei ole mahdollista. Sen sijaan erityisesti nuorten rikoskierteen katkaisemisessa matkustuskiellon käyttöä voidaan lisätä. Käytännössä tämä voisi tapahtua lähinnä poliisin rikosvastaavien yhteistyöverkoston kautta sekä poliisin tulohajauksen avulla.</p>			
Avainsanat: (asiasanat) Matkustuskielto, vangitseminen, tutkintavanki			
Muut tiedot OM 4/630/2003			
Sarjan nimi ja numero Lausuntoja ja selvityksiä 2003:14		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-104-7
Kokonaissivumäärä 17	Kieli suomi	Hinta	Luottamuksellisuus julkinen
Jakaja Oikeusministeriö		Kustantaja Oikeusministeriö	

PRESENTATIONSBLAD

JUSTITIE MINISTERIET

Utgivningsdatum
10.6.2003

Författare (uppgifter om organet: organets namn, ordförande, sekreterare)		Typ av publikation Arbetsgruppens mellanbetänkande	
Arbetsgruppen för rannsakningsfängelse		Uppdragsgivare Justitieministeriet	
Ordförande: biträdande avdelningschef Jarmo Littunen Sekreterare: specialforskare Timo Aho		Datum då organet tillsattes 8.4.2003	
Publikation (även den finska titeln) Rannsakningsfängelse och reseförbud. Mellanbetänkande av arbetsgruppen för rannsakningsfängelse (Tutkintavankeus ja matkustuskielto. Tutkintavankeustyöryhmän välimietintö)			
Publikationens delar			
Referat			
<p>I betänkandet redogörs för orsaker som bidrar till att antalet rannsakningsfångar har stigit. Med rannsakningsfångar avses rannsakningsfångar som förvaras i polisens lokaler och i fängelser. Antalet rannsakningsfångar har stigit eftersom narkotikabrottsligheten har ökat, undersökningstiderna har blivit längre och polisen använder nya metoder i undersökningen av brott.</p> <p>I utredningen har också redogjorts för möjligheter att mera använda alternativa tvångsmedel till rannsakningsfängelset, i praktiken reseförbud. Enligt arbetsgruppens uppfattning är det inte nödvändigt att mildra förutsättningarna för bruket av reseförbud som bestäms i lagen. Det är inte möjligt att i stor utsträckning ersätta häktning med reseförbud. Däremot är det möjligt att öka bruket av reseförbud för att bryta den brottsliga verksamheten hos unga människor. I praktiken kan detta ske genom samarbete mellan polistjänstemän som svarar för undersökning av brott samt resultatstyrningen av polisen.</p>			
Nyckelord Reseförbud, häktning, rannsakningsfänge			
Övriga uppgifter (Oskari- och HARE-numren, andra referensnumren) JM 4/630/2003			
Seriens namn och nummer Justitieministeriet, Utlåtanden och utredningar 2003:14		ISSN 1458-7149	ISBN 952-466-104-7
Sidoantal 17	Språk finska	Pris	Sekretessgrad offentlig
Distribution Justitieministeriet		Förlag Justitieministeriet	

Oikeusministeriölle

Oikeusministeriö asetti 8.4.2003 työryhmän, jonka tehtävänä on:

- 1) selvittää tutkintavankien määrän kasvuun liittyviä syitä,
- 2) selvittää mahdollisuuksia lisätä nykyisten tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöä,
- 3) pohtia uusien tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten rikosprosessuaalisten pakkokeinojen ja muiden vangitsemista vähentävien toimenpiteiden kehittämistä,
- 4) selvittää perusteita, joiden nojalla tutkintavankien sijoittamisen joko vankiloihin tai poliisin säilytystiloihin tulisi määräytyä,
- 5) pohtia toimenpiteitä, joilla tutkintavankien määrää erityisesti poliisin tiloissa voitaisiin vähentää,
- 6) selvittää mahdollisuuksia parantaa tutkintavankien mahdollisuuksia osallistua sellin ulkopuolisiin toimintoihin poliisin säilytystiloissa ja vankiloissa sekä
- 7) tehdä esitys tarvittaviksi säännösmuutoksiksi.

Työryhmän tuli toimeksiantonsa mukaan antaa toimeksiannon kohtia 1 ja 2 koskeva välimietintö 30.5.2003 mennessä.

Työryhmän jäseniksi kutsuttiin ja määrättiin kihlakunnansyyttäjä Juha-Mikko Hämäläinen Vantaan kihlakunnanvirastosta, vankilanjohtaja Tuomo Junkkari Vantaan vankilasta, tutkija Heini Kainulainen Oikeuspoliittisesta tutkimuslaitoksesta, lääninylikomisario Tapio Lehtonen Etelä-Suomen lääninhallituksesta, käräjätuomari Marja Leppisaari Helsingin käräjäoikeudesta, lainsäädäntöneuvos Ulla Mohell oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta, ylitarkastaja Pasi Oksa Rikosseuraamusvirastosta ja poliisiylitarkastaja Jorma Vuorio sisäasiainministeriöstä.

Työryhmän puheenjohtajana on apulaisosastopäällikkö Jarmo Littunen ja sihteerinä erikoistutkija Timo Aho, molemmat oikeusministeriön kriminaalipoliittiselta osastolta.

Toimeksiantonsa mukaisesti työryhmä jättää välimietintönsä. Työ jatkuu toimeksiannon muiden kohtien parissa.

Helsingissä 10 päivänä kesäkuuta 2003

Jarmo Littunen

Juha-Mikko Hämäläinen

Tuomo Junkkari

Heini Kainulainen

Tapio Lehtonen

Marja Leppisaari

Ulla Mohell

Pasi Oksa

Jorma Vuorio

Timo Aho

VÄLIMIETINNÖN SISÄLTÖ

Tutkintavankeustyöryhmän tehtävänä oli työnsä ensimmäisessä vaiheessa antaa välimietintö kahdesta toimeksiannon aihekokonaisuudesta. Toukokuun loppuun mennessä tuli ensinnäkin selvittää tutkintavankien määrän kasvuun liittyviä syitä. Toisena selvitettävänä kysymyksenä olivat mahdollisuudet lisätä nykyisten tutkintavankeudelle vaihtoehtoisten rikosprosessuaalisten pakkokeinojen käyttöä. Käytännössä jälkimmäinen tehtävä rajoittuu matkustuskieltoon.

Työryhmä on toimeksiantonsa mukaisesti työn ensi vaiheessa selvittänyt tutkintavankien määrää, määrän muutoksia ja muutosten syitä. Tämän ohella on keskitytty nimenomaan nykymuotoisen matkustuskiellon määräämiseen ja sen laissa säädettyihin edellytyksiin. Työn toisessa vaiheessa tullaan selvittämään, voitaisiinko matkustuskiellon sisältöä kehittää siten, että sen käyttöä saataisiin tätä kautta lisättyä.

TIETOJA TUTKINTAVANKEUDESTA

Tutkintavankeja on sekä vankiloissa että poliisivankiloissa. Vankiloissa heitä oli 16.5.2003 yhteensä 477. Poliisivankiloissa tutkintavankeja oli puolestaan 14.5.2003 yhteensä 98. Vuoden 2003 toukokuun puolivälissä maassamme oli siis yhteensä noin 575 tutkintavankia.

Suomessa käytössä olleiden tilastojen mukaan tutkintavankien määrä nousi huomattavasti etenkin vuonna 2002. Aiemman tilaston mukaan tutkintavankeja oli 1.1.2002 poliisin tiloissa 96 ja 1.1.2003 jo 259. Tutkintavankien määrän kasvu jatkui tämän tilaston mukaan vielä vuoden 2003 alussa.

Aiemmat tilastotiedot ovat kuitenkin osoittautuneet virheellisiksi. Tarkistettujen tietojen mukaan tutkintavankeja oli poliisin säilytystiloissa 31.12.2001 yhteensä 86, 31.3.2002 yhteensä 107, 30.6.2002 yhteensä 106, 30.9.2002 yhteensä 131 ja 31.12.2002 yhteensä 93. Tilaston virheellisyys aiheutui siitä, että luvuissa oli mukana paljon tutkintavankeja, jotka olivat jo vapautuneet. Heidät oli kuitenkin uloskirjausmerkinnästä huolimatta tilastoitu tutkintavangeiksi, koska lomakkeesta puuttui tutkinnanjohtajan kuittaus. Virheellisessä tieto tutkintavankien määrän kasvusta on nähtävästi johtunut siitä, että kuittaamattomien vapauttamisten määrä on lisääntynyt tai kuittauksia on tehty aiempaa enemmän viiveellä. Uudessakin tilastossa saattaa olla pieniä epätarkkuuksia, mutta ne eivät vaikuta lukujen suuruusluokkaan.

Suurin osa tutkintavangeista on vangittu epäiltynä henkirikoksista tai niiden yrityksistä, törkeistä pahoinpitelyrikoksista, törkeistä huumausainerikoksista tai törkeistä omaisuusrikoksista. Tutkintavankeuteen johtavissa rikoksissa voidaan erottaa neljä pääryhmää.¹

1. Vakavat rikokset: Vakavalla rikoksella tarkoitetaan tässä rikosta, josta ei ole säädetty lievempää rangaistusta kuin kaksi vuotta vankeutta. Tähän ryhmään kuuluvat muun muassa henkirikokset ja törkeät ryöstöt. Henkirikoksista tai niiden yrityksistä epäillyt henkilöt vangitaan säännönmukaisesti

¹ Lähteenä on käytetty Tilastokeskuksen julkaisemia Oikeustilastollisia vuosikirjoja sekä Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 1998 rikosprosessuaalisesta vangitsemisesta tekemää tutkimusta (ks. Kainulainen Heini: Rikosprosessuaalinen vangitseminen tuomioistuinkäytännössä. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tiedonantoja 34, Helsinki 1998). Tilastokeskus on vuodesta 1997 lähtien tilastoinut alioikeuksien tekemiä ratkaisuja, joissa on rikoslain 3:11 §:n mukaisesti vähennetty rangaistuksesta tuomitun vapaudenmenetystä vastaava aika.

ti. Heidän tutkintavankeusaikansa muodostuu varsin pitkäksi, sillä heidät pidetään yleensä vangittuina lainvoimaisen tuomion antamiseen asti. Tutkintavankeuden aikaa tässä ryhmässä pidentää myös melko usein tehtävä mielentilatutkimus. 1990-luvulla henkirikoksista ja erityisesti niiden yrityksistä epäiltyjen henkilöiden määrä on kasvanut. Tämä on myös jossain määrin lisännyt tutkintavankien määrää. Törkeistä ryöstöistä tuomitut on vangittu varsin usein jossakin prosessin vaiheessa. Törkeistä ryöstöistä epäiltyjen määrä on vähentynyt 1990-luvulla.

2. Huumausainerikokset: Törkeistä huumausainerikoksista epäillyt henkilöt vangitaan lähes aina. Huumausainerikoksista tuomituista noin viidesosa on ollut tutkintavankeina. Huumausainerikoksissa selvitettävään rikokseen liittyy tavallisesti useita rikoksesta epäiltyjä henkilöitä, ja vangitsemispäätös tehdään usein jälkienpeittämisvaaran takia. Huumausainerikollisuus on ollut 1990-luvulla voimakkaassa kasvussa, mikä on lisännyt tutkintavankien määrää. Myös heidän keskimääräinen tutkintavankeusaikansa on pidentynyt viime vuosina.

3. Omaisuusrikokset: Omaisuusrikoksista epäillyt henkilöt muodostavat lukumäärältään suurimman rikosryhmän vapautensa menettäneiden joukossa. Törkeistä omaisuusrikoksista epäillyt vangitaan usein. Tosin vangitsemisen käyttö vaihtelee eri omaisuusrikoksissa. Omaisuusrikoksissa vangitsemispäätös tehdään usein siitä syystä, että epäilty on syyllistynyt toistuvasti useisiin omaisuusrikoksiin, jolloin hänet vangitaan rikollisen toiminnan jatkamisvaaran vuoksi. Omaisuusrikoksista tuomittujen keskimääräinen vapaudenmenetyksaika on suhteellisen lyhyt. – Esimerkiksi talousrikoksista tuomitut ovat olleet harvemmin vangittuina kuin perinteisistä omaisuusrikoksista tuomitut.

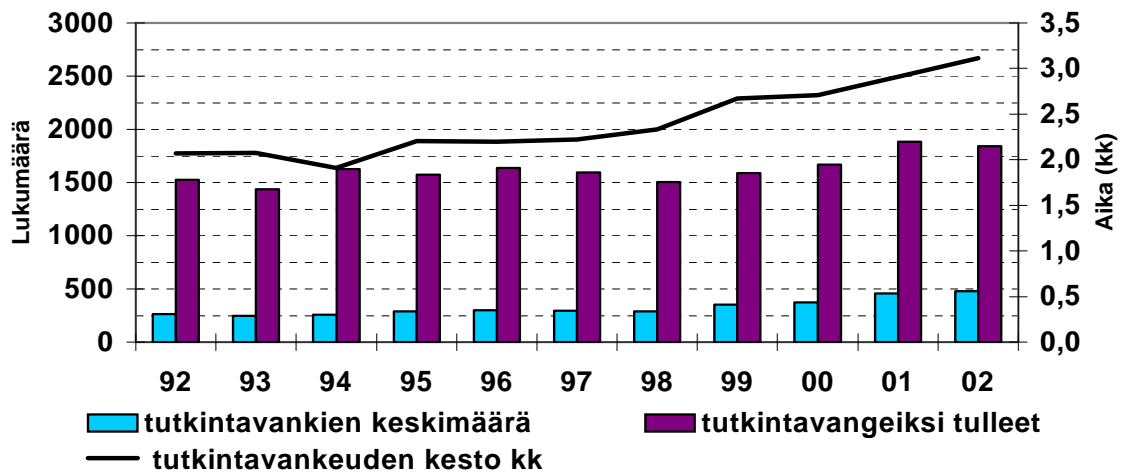
4. Pahoinpitelyrikokset: Törkeistä pahoinpitelyistä tuomituista lähes puolet on ollut vangittuina. Törkeistä pahoinpitelyistä epäiltyjen määrä on kasvanut 1990-luvulla jonkin verran. Myös pahoinpitelyn perustekomuodosta epäiltyjä vangitaan jonkin verran.

Tilasto kiinniotetuista, pidätetyistä ja vangituista

Taulukosta 1 käyvät ilmi kiinniotettujen, pidätettyjen ja vangittujen lukumäärät vuosina 1997–2001. Vapautensa menettäneiden määrä on tänä ajanjaksona lisääntynyt. Vuodesta 1997 kiinniotettujen määrä on lisääntynyt 13 prosenttia. Kiinniotettuihin sisältyvät myös muut kuin rikosperusteiset kiinniotot, mutta eivät päihtymyksen takia säilöön otetut. Myös pidätettyjen ja vangittujen määrä on kasvanut. Vangittujen määrä on lisääntynyt 20 prosenttia vuodesta 1997.

Tiedot perustuvat Tilastokeskuksen julkaisemiin tietoihin, jotka on saatu sisäasiainministeriöstä (kiinni otettujen, pidätettyjen ja vangittujen ns. KIP-tietokanta). Tilastokeskus on julkaisemassa lähiaikoina myös muita tietoja pidätetyistä ja vangituista, kuten siitä, minkä rikosepäilyn takia henkilö on menettänyt vapautensa, mikä on ollut vapaudenmenetyksen peruste jne.

Tutkintavankien keskimäärä ja vuosittain tutkintavangeiksi tulleet sekä keskimääräinen tutkintavankeuden kesto vuosina 1997-2002: vankilat

Taulukko 1 Kiinniotetut, pidätetyt ja vangitut Suomessa vuosina 1997-2001

	Kiinniotetut		Pidätetyt		Vangitut	
	N	Muutos %	N	muutos %	N	muutos %
1997	44 710		12 120		2 107	
1998	45 055	+ 0,8	12 628	+ 4,2	2 147	+ 1,9
1999	47 797	+ 6,1	13 143	+ 4,1	2 245	+ 4,6
2000	52 376	+ 9,6	14 410	+ 9,9	2 460	+ 9,6
2001	50 665	- 3,3	13 175	- 8,6	2 544	+ 3,4

Lähde: Laskettu Tilastokeskuksen luvuista

Tutkintavankien määrä vuosina 1990-2003

Tutkintavankien määrän lisääntymisen viime vuosina ovat yhtä suurella painolla aiheuttaneet vankeuteen tulleiden tutkintavankien määrän lisääntyminen ja tutkintavankeusaikojen piteneminen. Keskimääräiset tutkintavankeudet ovat pidentyneet alimmillaan hieman alle kahdesta kuukaudesta (1994) yli nykyiseen kolmeen kuukauteen eli noin 50 %. Tilastokeskuksen tiedoista ilmenee, että vuonna 1998 rikoslain 3 luvun 11 §:n perusteella tehdyistä vähennyksistä 50:ssä vähennetyn vapaudenmenetyksen pituus oli vähintään kuusi kuukautta. Vuonna 2001 oli vastaava luku 107. Vuosittain sisään tulleiden tutkintavankien määrä on lisääntynyt suhteellisesti paljon vähemmän kuin tutkintavankeuksien pituus on kasvanut.

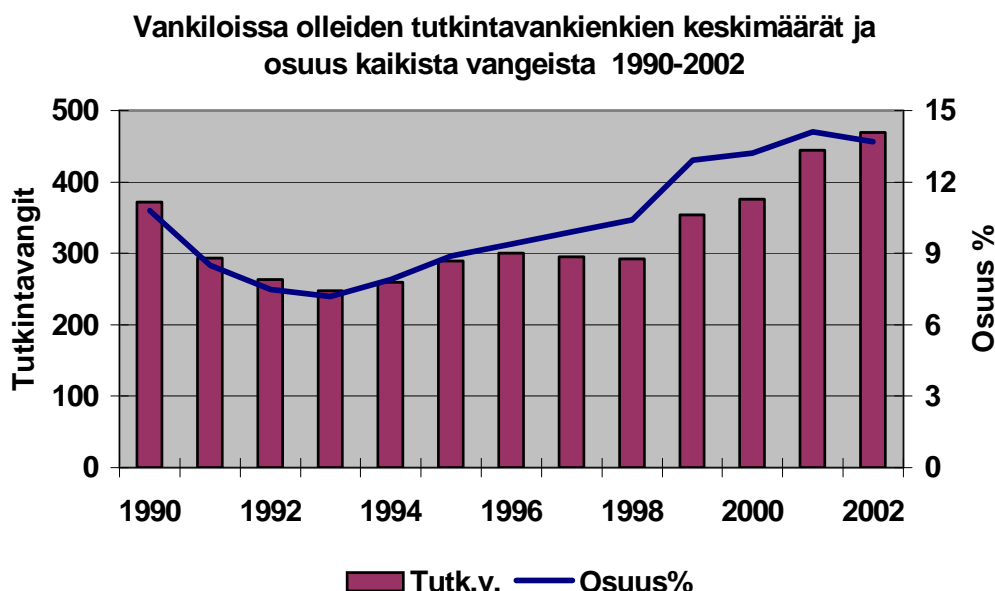
Tutkintavankien määrä oli Suomessa 1990-luvun alkupuolella varsin pieni verrattuna muiden pohjoismaiden ja Euroopan muiden maiden lukuihin. Korkeitten tutkintavankilukujen on yleensä katsottu osoittavan puutteita epäiltyjen oikeusturvassa. Joissakin Euroopan maissa tutkintavankien määrä on todella suuri. Esimerkiksi Virossa oli vuonna 2001 (1.9.) yli 40 % kaikista vangeista tutkintavankeja. Turkissa lähes kaikki vangit olivat tutkintavankeja (Council of Europe: Space 1). Vertailtaessa Suomea muihin maihin on otettava huomioon, että Suomessa pidetään huomattava

määrä tutkintavankeja myös poliisin tiloissa. Uusimmissa poliisitilastoissa keväältä 2003 näitä tutkintavankeja oli noin sata. Ehdotetussa uuden tutkintavankeuslain 2 luvun 1 momentissa tavoitteena on, että tutkintavankien säilyttäminen poliisin tiloissa vähenisi.

Uusimpien käytettävissä olevien tietojen mukaan tutkintavankeja on muissa pohjoismaissa jonkin verran enemmän kuin Suomessa. Pohjoismaisessa vankitilastossa vuodelta 2001 tutkintavankien osuus kaikista vangeista vaihteli 21 ja 24 % välillä. Suomessa vankiloissa olevien tutkintavankien osuus oli noin 15 %. Kun poliisin tiloissa säilytettävät noin 100 tutkintavankia lasketaan mukaan vankiloiden tutkintavankeihin, on tutkintavankien osuus vähän alle 20 prosentin. Kokonaisvankiluvuissa väkilukuun suhteutettuna maiden välillä ei ole suuria eroja. (Nordisk statistik för kriminalvården i Danmark, Finland, Norge och Sverige).

Pakkokeinolain muutokset, jotka tulivat voimaan vuonna 1989, vaikuttivat myös seuraavien vuosien tutkintavankien määrään. Tutkintavankien määrä vankiloissa aleni nopeammin kuin kokonaisvankiluku ja oli alimmillaan noin 250.

Vuoden 1995 pakkokeinolain muutoksilla pyrittiin jossakin määrin helpottamaan vangitsemisia. Esimerkiksi vähintään kahden vuoden ehdottomissa vankeusrangaistuksissa ei vangitseminen eikä

vangittuna pitäminen enää vaadi paon tai rikoksen jatkamisen vaaraa. Toisaalta tutkintavankien määrä alkoi kasvaa jo vuonna 1994. Vuosina 1998–2002 tutkintavankien määrän kasvu oli varsin suurta vankiloissa ja nopeampaa kuin kokonaisvankiluvun kasvu. Vuoden 2003 aikana näyttää määrää vakiintuneen noin 500 tutkintavankiin tai vähän sen alle. Vuonna 2002 oli vankiloissa keskimäärin 469 tutkintavankia ja heidän osuutensa kaikista vangeista väheni hieman. Tutkintavankien määrää saattoi lisätä myös poliisin telekuuntelun käyttöön ottaminen vuonna 1998.

Eräs syy tutkinta-aikojen pitenemiseen liittyy vuonna 1998 voimaan tulleeseen lakiin oikeudenkäynnistä rikosasioissa (ROL). Lain mukaan jutun pääkäsittelyssä täytyy kaikkien asianosaisten olla pääsääntöisesti läsnä. Tämä on lisännyt vangitsemisia prosessin turvaamiseksi ja myös pidentänyt vangitsemisaikoja, koska joku asianosaisista on usein poissa oikeudenkäynnistä. Tällöin pääkäsittelyn ajankohta siirtyy, ja vangitseminen usein jatkuu. Näin tapahtuu varsinkin silloin, kun vangitut kuuluvat rikollisiin jengeihin ja liigoihin ja ovat epäiltyinä monista rikoksista. Henkirikossissakin näyttäisivät monista rikoksentekeijöistä koostuvien jengien tekemät tapot ja murhat yleisty-

neen. Tutkintavankeutta on myös hovioikeuden käsittelyä edeltävä ja sen aikainen vapaudenmenetyt, jollainen sisältyy yleensä pitkiin tutkintavankeusaikoihin.

Yhtenä syynä vangittujen määrän kasvuun viime vuosina on ollut poliisin muuttunut käytäntö, jossa rikostorjunnan yhtenä perusstrategiana on ollut tekijäkeskeisyys. Siinä rikosanalyysin perusteella pyritään löytämään organisaatiot ja rikollisryhmät sekä niihin liittyvät henkilöt, jotka ovat merkittäviä tekijöitä ensisijaisesti järjestäytyneessä ja ammattirikollisuudessa. Tämän lisäksi kohteena ovat myös aktiiviset ja ahkerat taparikolliset. Nämä kohderyhmät poliisi pyrkii paljastamaan, tutkimaan heidän rikoksensa sekä saattamaan jutut oikeuskäsittelyyn kokonaisuuksina. Tavoitteena on näin vaikeuttaa rikollisryhmien toimintaa ja sitä kautta vähentää rikosten määrää. Rikollisryhmiin kohdistuva tutkinta johtaa monesti useiden epäiltyjen vangitsemiseen.

Tutkintavankeuden pidentymiseen vaikuttavat henkirikoksista epäiltyjen tutkintavankien määrän lisääntyminen vankiloissa ja törkeistä huumerikoksista epäiltyjen poliisivankiloissa. Näissä rikoksissa ovat myös käsittelyajat pidentyneet. Tutkinta-aikojen pidentymiseen on todennäköisesti osallista vaikuttanut myös rikollisliigojen välienselvittelyjen lisääntyminen. Asian luonteen vuoksi näissä rikoksissa on usein paljon epäiltyjä ja tutkintavankeudet ovat pitkiä.

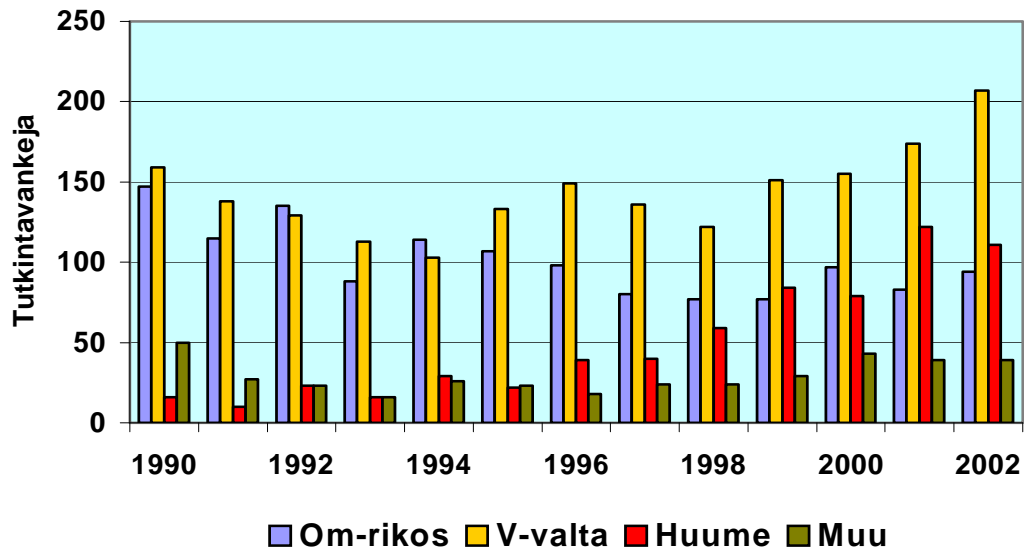
Uusimmat vankitiedot osoittavat, että tietyissä vankiryhmissä näyttää vankiluvun kasvu pysähtyneen. Lähinnä tutkintavangeista, sakkovangeista sekä ulkomaalaisista koostuvat ryhmät ovat jopa pienentyneet. Samalla kun ulkomaalaisten vankien määrä näyttää vakiintuvan noin 300 vankiin, on huumausainerikoksista tuomittujen vankien määrän kasvu pysähtynyt noin 500 vankeusvankiin. Huumausainerikoksista vangitut tutkintavangit ovat vankiloissa kahtena viime vuotena vähentyneet vuosittaisten vankirakenneselvitysten mukaan lähes parillakymmenellä vangilla.

Tutkintavankien päärikos

Tutkintavangeista on eniten kasvanut väkivaltarikoksista epäiltyjen tutkintavankien määrä. Toukokuun 1. päivänä vuonna 1998 oli väkivaltarikoksista epäiltyjä tutkintavankeja vankiloissa 125 ja neljä vuotta myöhemmin 206. Eräs syy tähän on pitkien vangitsemisaikojen lisääntyminen.

Vielä 1990-luvun alussa tutkintavangeista omaisuus- ja väkivaltarikollisia oli suurin piirtein yhtä paljon. Tämän jälkeen omaisuusrikollisten osuus alkoi vähentyä ja huumausainerikoksista vangittuja on ollut entistä enemmän. Huumerikolliset ovat viime vuosina olleet omaisuusrikollisia suurempi tutkintavankiryhmä päivittäisessä vankiluvussa. Neljässä vuodessa on määrä lähes kaksinkertainen. Vuoden 2003 (1.5.) ennakkotiedoissa tämä ryhmä on hieman pienentynyt. Huumerikoksista tutkittavia oli 106.

Vankiloiden tutkintavankien päärikos 1990-2002 (PI.)

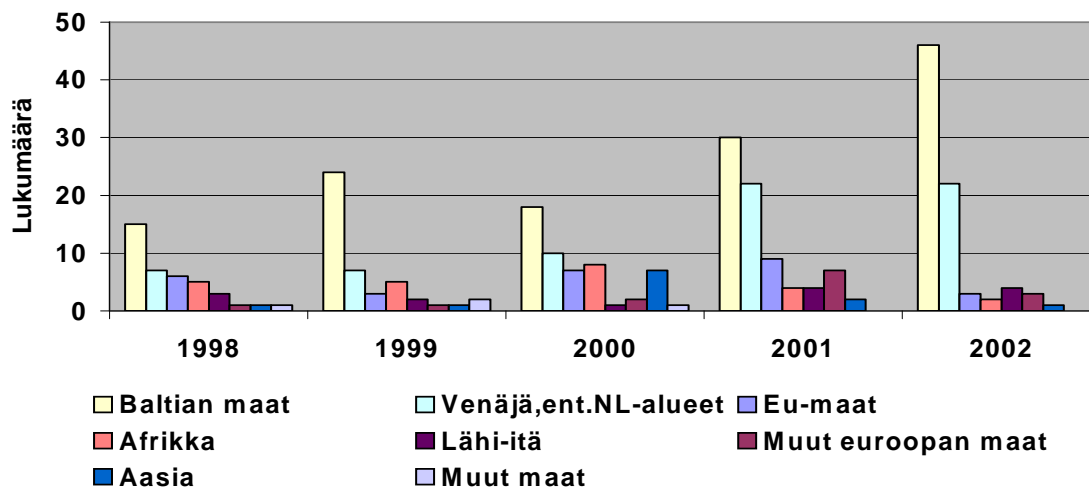
Poliisin tiloissa oli 14.5.2003 kaikkiaan 98 tutkintavankia. Poliisin tiloissa oli eniten huumerikoksisista epäiltyjä, vankiloissa väkivaltarikoksista epäiltyjä:

	Tutkintavangit	
	Poliisin tiloissa	Vankiloissa
Päärikos	%	%
Huumerikos	39	22
Väkivaltarikos	10	43
Omaisuusrikos	41	23
Muu rikos	10	12
Yhteensä	100	100

Vankilassa olevien tutkintavankien kansalaisuus

Ulkomaalaisten, lähinnä virolaisten ja venäläisten huumauserikoksista tuomittujen, vankien määrä alkoi nopeasti lisääntyä 1990-luvun puolenvälin jälkeen. Ulkomaalaisten tutkintavankien määrä kasvoi suhteellisesti vielä nopeammin. Kun ulkomaalaisia vankeja oli 1990-luvun alussa noin 20, vuonna 1995 määrä oli lisääntynyt vajaaseen 80:aan ja on nyt noin 300. Tutkintavankkeja näistä on 80 (1.5.2002). Muista Euroopan maista kuin Virossa ja Venäjältä tai muista maanosista ei ole tullut lisää tutkintavankkeja eikä mainittavasti myöskään vankeusvankeja.

**Ulkomaalaisten tutkintavankien lukumäärän kehitys maaryhmittäin
1.5.1998-2002: vankilat**

Virolaisten ja venäläisten vankien osuus kaikista vangeista ja tutkintavangeista on kasvanut viime aikoihin saakka. Tuomituista ulkomaalaisista on ollut suurempi osa vangittuna kuin suomalaisista. Ulkomaalaisten vapaudenmenetykset ovat myös suomalaisia pidemmät. Tähän on useita syitä. Ulkomaalaisten karkaamisvaara on suomalaisia suurempi ja rikokset vaikeammin selvitettäviä. Monellakaan ulkomaalaisella ei ole asuntoa Suomessa. Matkustuskiellon määrääminen ulkomaalaiselle ei useinkaan vastaisi tarkoitustaan. Virka-apupyynnöt ulkomailta pidentävät tutkinta-aikoja. Runsaat puolet ulkomaalaisten tutkintavankien epäillyistä rikoksista on huumerikoksia. Virolaisilla tutkintavangeilla tämä osuus on kaikkein korkein, noin 80 prosenttia.

Suomalaisten tutkintavankien tekemät rikokset poikkeavat huomattavasti ulkomaalaisten Suomessa tekemistä rikoksista. Suurin osa vankiloissa olevista suomalaista tutkintavangeista on epäiltyinä henkirikoksesta, kun taas ulkomaalaisilla tutkintavangeilla esiintyvät poikkileikkaustiedoissa huumerikokset muita rikoksia huomattavasti useammin. Venäläisissä on viime vuosina ollut paljon myös omaisuusrikoksista vangittuja.

MATKUSTUSKIELLON KÄYTÖN LISÄÄMINEN

Matkustuskieltoa koskevat säännökset

Matkustuskieltoon voidaan pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n mukaan määrätä, jos rikoksesta säädetty ankarin rangaistus on vähintään vuosi vankeutta ja jos on todennäköistä, että epäilty lähtee pakoon taikka muuten karttaa esitutkintaa, oikeudenkäyntiä tai rangaistuksen täytäntöönpanoa tai jatkaa rikollista toimintaa. Matkustuskielto on 1 §:ssä nimenomaisesti säädetty vaihtoehdoksi pidättämiselle tai vangitsemiselle.

Pakkokeinolain 2 luvun 2 §:n mukaan matkustuskiellon sisältönä on, ettei kieltoon määrätty saa poistua päätöksessä mainitulta paikkakunnalta tai alueelta. Kiellettyä voi myös olla oleskeleminen tai liikkuminen päätöksessä mainitulla alueella (1 mom.). Edelleen matkustuskieltoon määrätty voidaan velvoittaa olemaan tiettyinä aikoina tavattavissa asunnossaan tai työpaikallaan, ilmoittau-

tumaan tiettyinä aikoina poliisille tai oleskelemaan laitoksessa tai sairaalassa, jossa hän on ennestään tai johon hänet otetaan (2 mom.). Matkustuskieltoon määrätyle ei pykälän 3 momentin mukaan saa myöntää passia. Jo myönnetty passi on luovutettava poliisin haltuun.

Matkustuskieltopäätöksessä on määrättävä sen voimassa oloaika. Kielto päättyy ilman eri päätöstä, kun pääkäsittely alkaa, tai jos syytetty ei ole nostettu 60 päivässä matkustuskiellon määräämisestä. Tuomioistuim voi pidentää viimeksi mainittua aikaa (4, 6 ja 7 §).

Matkustuskieltoon ei pakkokeinolain 2 luvun 1 §:n mukaan edes voida määrätä silloin, kun pakkokeinon määräämisen syynä on vaara asian selvittämisen vaikeuttamisesta esimerkiksi todistusaineistoa hävittämällä tai todistajaan vaikuttamalla (niin sanottu sotkemisvaara). Lainsäätäjän ratkaisu on varsin luonnollinen, koska sotkemisvaaran torjumisessa matkustuskielto olisi tehoton. Tästä syystä matkustuskiellon käyttöä ei voida nytkään ajatella laajennettavan sellaisiin tilanteisiin, jossa sotkemisvaara on vangitsemisen perusteena. Muutenkin voimassa oleva laki mahdollistaa matkustuskiellon käyttämisen silloin, kun se esitutkinnan asettamien vaatimusten mukaan on perusteltua. Matkustuskiellon käytön lisääminen ei sen vuoksi ole juuri mahdollista laissa säädettyjä matkustuskiellon edellytyksiä muuttamalla.

Matkustuskiellosta tuomioistuinkäytännössä

Päätöksen vangitsemisesta tai matkustuskieltoon määräämisestä tekee tuomioistuin, yleensä pakkokeinoistunnossa. Vaatimuksen pakkokeinon käyttämisestä tekee tavallisesti poliisi. Jos asia on siirretty syyttäjälle, tämä tekee vaatimuksen. Kun matkustuskielto on vangitsemisen vaihtoehto, tuomioistuin voi määrätä rikoksesta epäillyn matkustuskieltoon, vaikka hänet olisi vaadittu vangittavaksi. Käytännössä näin tapahtuu kuitenkin suhteellisen harvoin, ja tämä käytäntö lienee melko vakaa. Muutoksia matkustuskiellon käyttömäärissä voidaankin saada aikaan lähinnä poliisin käytäntöihin vaikuttamalla.

Poliisi matkustuskiellon vaatijana

Tiedossa ei ole matkustuskieltojen tarkkaa kokonaismäärää. Poliisin rikosilmoitusjärjestelmään kieltoja on vuodelta 2002 kirjattu 678. Luku antaa kieltojen määrän suuruusluokasta oikean kuvan.

Yksi Rikostutkinnan tila –arvointihankkeen keskeisistä tuloksista oli, että pakkokeinojen käyttö vaihtelee huomattavasti poliisipiireittäin. Tämä koskee selvästi myös matkustuskieltoa. Selvityksessä todettiin esimerkiksi, että kuudessa niistäkin poliisipiireistä, joissa vangitsemisvaatimuksia tehtiin yli 10, matkustuskieltoa ei määrätty kertaakaan. Edelleen havaittiin, että 36:ssa maamme 90:stä poliisipiiristä matkustuskieltoja oli kaikkina vuosina 1997—2002 vähemmän kuin neljännes vangitsemisvaatimusten määrästä. Toisaalta sellaisia piirejä, joissa matkustuskieltojen määrä oli yhtenä tai useampana vuonna ollut yli puolet vangitsemisvaatimusten määrästä, oli 25. Pakkokeinojen käyttö vaihtelee isoissakin asutuskeskuksissa paljon. Esimerkiksi Helsingissä käytetään matkustuskieltoa harvoin, Tampereella jonkin verran enemmän ja Turussa kiellon käyttö on huomattavasti tätäkin yleisempää

Osa poliisipiirien välisistä eroista selittyy rikollisuuden rakenteella ja paikallisilla erityisoloilla. Suuri osa eroista näyttäisi kuitenkin johtuvan siitä, että tutkinnanjohtajilla on erilainen käsitys eri pakkokeinojen hyödyllisyydestä ja toimivuudesta. Tässä piilee mahdollisuus matkustuskiellon käytön lisäämiseen. Erot poliisipiirien käytännöissä ovat ongelmallisia, koska ne asettavat kansalaiset

eriarvoiseen asemaan. Lisäksi monipuolinen pakkokeinojen käyttö kertoo usein muutenkin tehokkaasta esitutkinnasta.

Matkustuskieltojen määrä vaihtelee myös samoissa poliisipiireissä eri vuosina. Tähän ovat yleensä syynä rikollisryhmien rikokset. Esimerkiksi lukuisiin moottorikulkuneuvon käyttövarkauksiin syyllistynyt nuorisojoukko voi jonakin vuonna saada matkustuskieltojen määrän huomattavasti nousemaan. Seuraavana vuonna luvut saattavat taas olla laskeneet vakiintuneelle tasolle. Tällainen rikollisuustilanteen vaihtelusta johtuva vuosittainen heilahtelu matkustuskieltojen määrässä ei tarjoa pohjaa kieltojen käytön lisäämiselle.

Käytettävissä olevan tiedon mukaan sellaisia matkustuskieltoja, joiden sisältönä on velvoite oleskella tietyssä laitoksessa tai sairaalassa, on annettu erittäin harvoin. Tiedossa kuitenkin on, että joissakin tapauksissa epäillyn hoitaminen laitoksessa on johtanut siihen, että poliisi ei ole edes vaatinut matkustuskieltoon määräämistä.

Matkustuskiellon käytön lisäämismahdollisuudet

Erityisen käyttökelpoinen matkustuskielto on nuorten rikoskierteen katkaisemisessa. Tällöinkin kiellon tehoon vaikuttaa olennaisesti se, onko nuoren vanhemmilla kykyä ja halua tukea sen noudattamista. Muun tyyppisen rikollisuuden jatkamisvaaran yhteydessä matkustuskiellon käytön lisäämiseen on huomattavasti vähäisemmät mahdollisuudet. Taparikollisten käyttäytymiseen matkustuskielto ei yleensä vaikuta. Silloin kun pakkokeinon käytön tavoitteena on estää vakavan rikollisuuden jatkaminen, matkustuskielto on usein tehoton pakkokeino.

Sellaisissa tapauksissa, joissa uusien rikosten todennäköisenä uhrina olisi tietty henkilö, vangitsemisen vaihtoehtona voi olla myös lähestymiskiellon ja matkustuskiellon yhdistelmä. Lähestymiskiello voi täydentää matkustuskieltoa siinä suhteessa, että lähestymiskiello voidaan antaa paikkaan sitomattomana, kieltona tavata taikka ottaa tai yrittää ottaa yhteyttä tiettyyn henkilöön tai henkilöihin.

Jonkin verran nykyistä enemmän matkustuskieltoa voisi olla mahdollista käyttää myös prosessin turvaamisessa. Tämä koskee lähinnä rikosasioita, joissa on yksi tai kaksi syytettyä. Laajemmissa jutuissa, joissa on vaarana esitutkinnan tai oikeudenkäynnin vältteleminen, ainoa keino turvata prosessin eteneminen on vangitseminen.

Matkustuskiellon käytön laajentamismahdollisuuksia rajoittaa muun muassa se, että kieltoon määrättävällä tulee olla pysyväisluonteinen asunto sellaisella paikkakunnalla tai alueella, jolta poistuminen häneltä kielletään. Esimerkiksi vankilaan tulevista tuomituista noin 40 % on vailla vakinaista asuntoa.

Matkustuskielto vankeuden vähentäjänä ja lisääjänä

Vangitsemisen sijasta määrätty matkustuskielto vähentää vankeuspäivien lukumäärää. Siihen, kuinka paljon, vaikuttaa rikosasiassa annettavan tuomion sisältö. Useinhan tutkintavankeudessa olleet tuomitaan ehdottomaan vankeusrangaistukseen, josta tutkintavankeuden kesto vähennetään. Näissä tapauksissa tutkintavankeuteen määrääminen ei vaikuta vapaudenmenetyksen keston, vaan ainoastaan omalta osaltaan aikaistaa sitä.

Mohellin tutkimuksen mukaan vuoden 1991 aineistossa aikuisista tutkintavangeista 26 % ei tullut tuomituksi ehdottomaan vankeusrangaistukseen.² Näissä tapauksissa siis matkustuskiellon käyttäminen tutkintavankeuden asemesta olisi vähentänyt paitsi tutkintavankeuden kokonaismääriä, myös laskenut kokonaisvankilukua.

Työryhmän toimeksianto on kuulua myös sen selvittäminen, miten tutkintavankien säilyttämistä poliisivankiloissa voitaisiin vähentää. Tätä tavoitetta matkustuskiellon käyttäminen vangitsemisen asemesta palvelisi silloinkin, kun tuomioistuimen määräämä rangaistus on ehdotonta vankeutta. Lisäksi nykyisessä vankiloiden ylläpitoasteessa vankilaan joutumisen lykkääntyminen voi sinälläänkin olla toivottava lopputulos.

Lisääntynyt matkustuskieltojen käyttö voi sekä vähentää että lisätä tutkintavankeuden käyttöä. Työryhmän tehtävänä on etsiä keinoja, joilla matkustuskiellon käyttöä vangitsemisen asemesta voitaisiin lisätä. Työryhmän käsityksen mukaan tämä on mahdollista tiettytyyppisissä rikoksissa ja useiden poliisipiirien alueilla. Matkustuskiellon käytön lisääminen voi kuitenkin johtaa myös aikaisempaa useampiin vangitsemisiin sitä kautta, että kieltoja määrättäisiin sellaisissa tapauksissa, joissa aiemmin ei ole käytetty pakkokeinoja tai epäilty on ainoastaan otettu kiinni ja pidätetty. Tyypillinen seuraamus matkustuskiellon rikkomisesta on pidättäminen ja vangitseminen.

Vaara vangitsemisten lisääntymisestä tätä kautta ei kuitenkaan työryhmän käsityksen mukaan ole kovin suuri. Matkustuskieltojen määrääminen työryhmän suunnittelemana tavalla vangitsemisten asemesta ei välttämättä lisäisi kieltojen muuta käyttöä. Toisaalta matkustuskieltojen käytön jonkinasteiseen lisäämiseen näyttäisi olevan myös itsenäisiä, vangitsemisiin liittymättömiä perusteita. Voidaan olettaa, että tällaisista mahdollisista ”kokonaan uusista” matkustuskielloista valtaosa määrättäisiin tapauksissa, joissa kiellon rikkomisen vaara on pieni. Parhaimmillaan tällaisessa tapauksessa määrätty matkustuskielto voisi auttaa rikosuran varhaisessa katkaisemisessa, ja tätä kautta vähentää tulevia vapaudenmenetyksiä.

Työryhmän käsityksen mukaan matkustuskiellon käytön lisääminen ehdotetulla tavalla vähentäisi paitsi tutkintavankien määrää, alentaisi myös jonkin verran kokonaisvankilukua.

Käytännön toimenpiteet matkustuskiellon käytön lisäämiseksi

Matkustuskiellon käytöstä on monissa poliisipiireissä ja lukuisilla poliisimiehillä hyviä kokemuksia. Välittämällä näitä kokemuksia eteenpäin on poliisikäytäntöihin mahdollista saada muutoksia niissä rajoissa, jotka vaatimus esitutinnan tehokkuudesta asettaa.

Nykymuotoisen matkustuskiellon käyttöä on mahdollista eniten lisätä siten, että käytäntöä saadaan muutetuksi niissä poliisipiireissä, joissa kieltovaatimuksia tehdään tarpeettoman vähän. Tutkinnanjohtajina toimiviin poliiseihin voidaan vaikuttaa rikosvastaavien verkoston säännönmukaisissa tapaamisissa valtakunnan tasolla, lääneissä ja rikostutkinta-alueilla. Tapaamisissa on jo käsitelty matkustuskieltokysymyksiä, ja näin on tarkoitus tehdä myös vastaisuudessa. Toisena keinona on poliisin tulosohtaus. Työryhmä ehdottaa, että matkustuskieltojen käyttö otettaisiin jossakin muodossa poliisipiirien yhdeksi tulostavoitteeksi.

On myös mahdollista, että matkustuskiellon käyttökelpoisuus vangitsemisen korvaajana havaitaan vangitsemisoikeudenkäynnissä. Tästä näkökulmasta olisi hyödyllistä käydä asiasta keskustelua

² Ulla Mohell: Nuori tutkintavanki. Tutkimus tutkintavankeuden käytöstä ja tutkintavangin kohtelusta. Oikeusministeriön vankeinhoito-osaston julkaisuja 1/2000.

pakkokeinoasioita käsittelevien tuomarien kesken sekä oikeusministeriön että myös esimerkiksi hovioikeuksien järjestämässä tuomarien jatkokoulutustilaisuuksissa.